

МЕРЕЖЕВА ОСВІТА ЯК ІННОВАЦІЯ В СУЧАСНОМУ УПРАВЛІННІ

Аналізується сутність і зміст "мережевої освіти" як інновації в сучасному управлінні. Обґрунтовується потреба в модернізації організації структур управління. Розглядається методологія синергетики як засіб організації координаційного управління. Висвітлюється проблема необхідності організації управління інноваційними процесами, до яких відноситься "мережева освіта", в сучасній загальноосвітній школі.

На сучасному етапі в школах значно зросла потреба в модернізації організації структур управління. Головними причинами модернізації організаційних структур управління або їх реорганізації, на наш погляд, є: 1) руйнування традиційної структури школи як керованого об'єкту; 2) зміна змісту навчального і виховного процесів; 3) пошук середини між централізацією і децентралізацією в ухваленні управлінських рішень; 4) проектування перспективних систем освіти з урахуванням виклику нового часу, нових потреб суспільства і особистості школяра; 5) вибір пріоритетних напрямів в освіті з урахуванням попиту споживачів — учнів; 6) встановлення і реалізація позашкільних зв'язків з широким колом культурно-освітніх, освітніх та ін. установ; 7) особливості педагогічного процесу і режиму діяльності.

Таким чином, причина реорганізації або модернізації організаційної структури управління полягає в нових управлінських ситуаціях.

Об'єктивною потребою і закономірною реакцією на ситуацію, що склалася, є розробка і впровадження в освітній процес різного роду інновацій, що мають на меті оптимізувати якість роботи освітньої системи в цілому.

Мета даної статті полягає у висвітленні проблеми модернізації структур управління та розгляді мережевої освіти як інновації в сучасному управлінні, що потребує широкого запровадження в систему освіти.

Досліджуючи питання управління системою загальної середньої освіти Г. Єльнікова підкреслює, що "загальна середня освіта – це соціально-педагогічна система, в межах якої діє механізм самоуправління; зовнішній вплив певних параметрів, заданих урядовими та державними документами і потребами людини, яка навчається; управління здійснюється конкретними структурами на різних рівнях для збереження і впорядкування загальної середньої освіти на основі закономірностей її розвитку, який детермінується в умовах нестабільності".

Впродовж XX ст. в теорії і практиці управління освітою розроблено управлінські ідеї та нові підходи, на основі яких здійснюється інноваційний пошук. Особливого значення в управлінні освітою набуває перехід освітніх систем від режиму функціонування до режиму розвитку.

Серед пріоритетних сучасних напрямків дослідження проблем освітнього менеджменту визначені питання інноваційної діяльності педагогів (І. Богданова, О. Іонова, Н. Клокар, О. Козлова та ін.), науково-методичних засад організації моніторингових досліджень, професійної компетентності керівників ЗНЗ (Б. Жебровський, Г. Тимошко, Л. Даниленко, Л. Калініна, Л. Карамушка, В. Олійник, Н. Побірченко, Т. Сорочан, О. Шиян та інші) започатковується новий підхід до управління ЗНЗ як професійної діяльності директора, а також формується уявлення про освітній (шкільний) менеджмент та про шкільного менеджера.

Шкільний менеджмент розглядається як "комплекс організаційних форм, цілеспрямованих впливів керівника школи на діяльність персоналу та прийомів управління взаємодією освітніх процесів, до яких належать навчально-виховний, навчально-пізнавальний та самоосвітній процеси" [1: 3].

Зміни в організації управління пов'язані з адаптацією до змін, що відбулися в об'єкті управління (нові умови і задачі, нові вимоги до сфери освіти з боку суспільства, сім'ї і особистості учня); з новими вимогами до спеціалізації, інтеграції, підвищення професійного рівня управління; його стратегічної спрямованості, посилення його технічної бази; зміни характеру управлінських зв'язків і т.д.

Управлінські нововведення цієї групи є цілеспрямованими змінами в концепції управління школою, в організаційній структурі, функціях, у зв'язках і в організаційних механізмах, направлених на функціонування і розвиток школи.

У концепції організації внутрішньошкільного управління використовуються ключові ідеї менеджменту, теорії управління і теорії організації: ідеї мотивації і стимулювання, самоорганізації, самоврядування, ідеї передового досвіду. Використовуються системний, ситуативний, програмно-цільовий підхід до управління, управління згідно з результатами.

Розглянемо ролі організаційної діяльності директора як керівника з погляду обов'язкового, бажаного і можливого, характерні для інноваційних систем управління.

Ролі посади директора школи включають:

- ролі обов'язкової організаційної діяльності: управляючий, керівник, організатор,

аудитор (фінансовий і соціальний контролер); адміністратор, роботодавець, розпорядник бюджетних і позабюджетних коштів; господарник, постачальник, підприємець; координатор, регулювальник, налагоджує відносини; інформатор, представник, творець норм і правил тощо;

- ролі бажаної організаційної діяльності: голова рад (Рада школи, педрада, рада стратегічного розвитку), член рад опікунська рада, батьківська рада, науково-методична рада;
- ролі можливої організаційної діяльності: методолог, теоретик, публіцист, розробник, комерсант, видавець, розпорядник.

Рольова структура в значній мірі коректує загальну модель управління, підвищує діяльнісний потенціал суб'єктів шкільної організації, незалежно від статусу, який вона займає [2: 157].

Централізована координація стратегічних напрямів організаційно-педагогічної діяльності залишається за директором школи. Як показує аналіз, інновації, виділення пріоритетних цілей і видів діяльності, потребує координації дій по горизонталі, наявність лідерів, професійних педагогів-фахівців, а також впровадження в школах інформаційно-комп'ютерних технологій.

Часте вживання в різних контекстах терміну "інновація" припускає деяке уточнення суті даного поняття і його специфіки стосовно сфери освіти.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг. За ознакою зміст виділяє інновації технічні, економічні, організаційні, управлінські та ін. Виділяються такі ознаки інновацій, як їх масштаб (глобальні і локальні); параметри життєвого циклу, закономірності процесу впровадження і т.п.

У "Енциклопедії професійної освіти" дається наступне визначення інновації як істотного елемента розвитку освіти: "Інновації – це актуально значущі і системно самоорганізовані новоутворення, що виникають на основі різноманітності ініціатив і новин, які стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на його розвиток, а також на розвиток широкого мультикультурного простору освіти [3: 341]. Поняття "інноваційна діяльність" стосовно діяльності освітніх установ може бути розглянута як цілеспрямоване перетворення змісту навчання і організаційно-технологічних основ освітнього процесу, направлене на підвищення якості освітніх послуг, конкурентоспроможності освітніх установ та їх випускників, забезпечення всебічного особистого і професійного розвитку учнів.

Таким чином, інноваційна діяльність перетворює характер навчання відносно таких його параметрів, як цільова орієнтація, характер і зміст взаємодії основних суб'єктів педагогічного процесу. Показниками нової якості освітнього процесу можуть виступати наступні характеристики: нові знання, формування життєвої компетентності учнів, підвищення рівня їх особистого розвитку; відсутність негативних ефектів і наслідків (перевантаження, стомлення, погіршення здоров'я, психічні розлади, дефіцит навчальної мотивації та ін.); підвищення професійної компетентності педагогів та їх відношення до роботи; зростання престижу освітньої установи в соціумі, що виражається в притоці учнів та вчителів.

Визначення основних напрямів інноваційної діяльності у сфері освіти повинно виходити з уявлення про ті важливі функції, які реалізує освітня система в житті суспільства і комплексного аналізу, що є на сьогоднішній день проблемою в даній сфері. Кажучи про функції освіти, слід зазначити, що система освіти є одним з основних інститутів соціалізації людини в суспільстві, формування гармонійно розвиненої, соціально активної, творчої особистості, а також важливим чинником у здійсненні задач соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. У зв'язку з цим першорядне значення має здатність освітньої системи оперативно і гнучко реагувати на запити суспільства, враховуючи основні тенденції його розвитку. Реалізація даної задачі не може бути досягнута тільки на основі впровадження нових технічних засобів і технологій.

Потреба впровадження нових технологій навчання, адекватних сьогодні, таким чином, стала об'єктивною необхідністю. Не можна не відзначити, що учні, їх батьки в першу чергу зацікавлені в отриманні такої освіти, яка допоможе їм адаптуватися в світі, що швидко змінюється.

Інноваційною в сучасному управлінні є так звана "мережева освіта", в якій замість традиційних вертикальних зв'язків панують горизонтальні, інформаційні, коопераційні зв'язки, тобто партнерство та співробітництво. "Вузлами" мережі є оригінальні моделі, авторські школи, тобто дещо протилежне тому, з чим має справу державна система освіти. "Мережеву освіту не можна створити зовні, зверху, апаратним способом. Вона складається як природний, еволюційний процес людської самодіяльності шляхом кооперації, самоорганізації та саморозвитку в галузі освіти", – відзначає А. Цирульников.

Отже, у взаємодії конкретної школи з іншими навчальними закладами за "мережевим" підходом набувають чинності такі принципи: добровільність встановлення зв'язків; співробітництво, кооперація, рівноправність, партнерство, відсутність ієрархічної підлеглості.

Формами такої партнерської взаємодії можуть бути об'єднання, асоціації, спільноти, товариства. Суттєвим є те, що така взаємодія виникає за власною ініціативою зацікавлених "мережевих вузлів".

У більшій мірі мережева взаємодія відповідає поняттям суспільно-державної системи освіти та координаційного управління як культуро-відповідний феномен та є альтернативою адміністративному управлінню.

Для мережевої взаємодії важлива наявність загальної проблематики, а підходи до її розв'язання можуть бути різними.

У культурно-історичному просторі склалося три основних типи мереж: інституційні мережі, мережа закладів освіти, мережа бібліотек тощо.

Кожен з "вузлів" мережі виконує однакові функції.

Другою характеристикою мережевого управління є різноманітність діяльності освітніх закладів.

Третій тип мереж не тільки підтримує, але й породжує нові людські стосунки. Мета цих мереж не тільки "довести до відома" будь-що, але й виробити новий зв'язок, досягти зміни її суб'єктів. Такі мережі називають соціально-функціональними, або контактними. Сенс цих мереж полягає у зустрічі різних і несхожих один на одного учасників мереженої взаємодії.

І. Реморенко стверджує, що всі три типи мереж у рівному ступені важливі для системи освіти: перший тип утримує освіту як соціальний інститут, зберігає вимоги його все загальності; другий тип, "наводячи мости" між різними освітніми інститутами, забезпечує процес становлення загальних рамок, загального смислового поля в освіті; третій тип, власне й уявляє реальність взаємодії. Перші два лише створюють умови для можливої дії, але не забезпечують взаємний інтерес, у той час як саме у третьому типі зустріч педагогічних ідей, їх співставлення та породження нових значень є необхідними функціями, які зберігають життєву сутність освіти.

Мережеве управління передбачає опір на ініціативу "знизу", його основними характеристиками є:

- децентралізація, перевага горизонтальних зв'язків над вертикальними;
- часткове лідерство, коли кожен суб'єкт в якій-небудь одній галузі може бути лідером, а в іншій – лише розробником, зацікавленим, учасником;
- широка соціалізація, яка передбачає розв'язання в рамках мережі не стільки вузькопрофесійних проблем, скільки "прикордонних", які розташовані на перехресті різних сфер діяльності;
- наявність неформальних стосунків, які передбачають крім професійного ще й клубний характер стосунків членів мережі.

Оптимальним є управління, коли сполучаються як вертикальні, так і горизонтальні типи зв'язків діяльності. Мережева взаємодія надає діяльності творчого характеру, вертикальні механізми утримують систему. Визначається декілька рівнів мережевої взаємодії:

- 1) рівень інформації, коли освітні заклади обмінюються відомостями, між ними налагоджені дієві інформаційні потоки;
- 2) рівень розподілу обов'язків, який передбачає різноманітність шкіл, їх спрямованість на задоволення різних освітніх потреб громадян;
- 3) рівень формування соціально-педагогічних норм. На цьому рівні школам вдається домовитися про загальні критерії оцінки один одного (здоров'я учнів, комп'ютерна грамотність та ін);
- 4) рівень ресурсного обміну між освітніми закладами. Реалізується тоді, коли в закладах мережі з'являються загальні ресурси різних типів (загальна мережева бібліотека, кадри, фінанси тощо);
- 5) рівень реалізації освітніх програм. При такому рівні взаємодії учень може обирати декілька шкіл, в яких він може вчитися. Мережі підстроюються під типологію індивідуальних освітніх програм школярів.

Між "мережею" та системою є багато спільного. "Вузли" мережі знаходяться у взаємозв'язку та узгодженості. Також як і в системі, вплив на один "вузол" мережі відбивається певним чином і на інших вузлах.

Проте, на думку А. Русакова, головної властивості, яка дозволяє науці називати те чи інше явище "системним", освітня мережа не відповідає. За однією її "клітиночкою" неможливо відновити ціле. У кожному своєму вузлі вона росте із цілого роду "вихідних клітиночок", які не можуть і не повинні бути зведені в єдину логіку. Освітня мережа – не система, а накладання одна на одну різних систем.

Існує й певна специфіка взаємодії суб'єктів мережі. Потребуються постійні зусилля, організація зустрічей і переговорів, врахування тих "контекстів", в яких постійно знаходяться партнери по мережі, а також: наявність не тільки лідера, який готовий брати на себе відповідальність, але й достатньо великої кількості людей, які мають таке ж бажання.

Сутність самої ідеї "мережевої" освіти полягає в тому, що до інноваційних ресурсів школи включається те, що знаходиться далеко за її межами.

Одним із варіантів "мережевої освіти" є асоціація шкіл, які розташовані на території одного муніципального округу. До асоціації можуть також входити заклади додаткової, професійної освіти, культури, охорони здоров'я тощо. Заклади, які входять до асоціації, зберігають свою правову форму, фінансову та господарчу самостійність. Кожен заклад самостійно несе відповідальність за виконання стандарту освіти, матеріально-технічне, кадрове забезпечення освітнього процесу. Об'єднання зусиль, коштів і ресурсів закладів – членів асоціації може здійснюватися за такими напрямками:

– у навчальному процесі – для поліпшення якості освіти – проведення уроків з окремих дисциплін учителями однієї школи в інших;
– у сфері спілкування та дозвілля – організація спільних свят, організація гуртків, секцій тощо;
– у сфері матеріально-технічного забезпечення – спільне використання, або придбання обладнання, матеріально-технічних засобів, які забезпечують підвищення якості освіти;
– у сфері науково-методичного забезпечення – відкриття експериментальних майданчиків, розробка та втілення інновацій, організація вільних асоціацій вчителів та ін.

Досить цінною для шкіл є модель взаємодії "школа-ВНЗ". Одним із варіантів такого співробітництва є створення центрів довузівської підготовки, які розв'язують проблему не тільки підвищення рівня загальноосвітньої підготовки, але й професійної орієнтації школярів. Робота ВНЗ зі школою може ґрунтуватися за угодами. Школи проводять набір школярів, започатковують різні профілі із частковим перенесенням вузівської підготовки до школи. Загальноосвітні дисципліни викладають учителі школи, профільні спецкурси, заліки, тести – викладачі вузів. Вищі навчальні заклади можуть також надавати допомогу у складанні навчального плану, програм із профільних дисциплін, проведенні консультацій для викладачів шкіл, наданні навчальної та методичної літератури, залученні до науково-дослідницької діяльності тощо.

Також ефективною є й участь викладачів ВНЗ у керівництві гуртками, факультативами, секціями Малої академії наук школи.

Дійсно необмеженими є можливості школи у встановленні взаємодії із компонентами соціального середовища, які здійснюють соціокультурні функції, мають виховний потенціал, зберігають і розвивають народні традиції та культурну спадщину. Крім тісної взаємодії людських ресурсів та культурно-освітніх закладів і громадських організацій у вихованні дітей, можливо й використання школою матеріальної бази закладів, спортивних майданчиків, клубів тощо.

Відзначимо, що у зв'язку із розвитком "мережевої освіти" цілком логічно виникає й формується третій режим управління. Адже загально визнаними на сьогодні є два режими управління: режим функціонування та режим розвитку. "Управління взаємодіями мережевого типу, управління становленням — це насамперед підтримка та насичення простору, де може зароджуватися нове, простору самоорганізації" [3: 341]. І якщо передбачення в режимі функціонування прийнято називати планом, а в розвитку — проектом, то в цьому випадку швидше підходить слово "прогноз".

В організації координаційного управління у нагоді має стати й методологія синергетики. Синергетика має справу із відкритими нелінійними системами, до яких ми віднесемо й школу.

Розглядаючи самокерований розвиток школи, Т. І. Шамова та Т. М. Давиденко відзначають, що рівень самокерованого розвитку системи тим вище, ніж з більшою ефективністю використовуються зовнішні ресурси для цього розвитку.

Таким чином, організація управління інноваційними процесами, до яких відноситься мережева освіта, в сучасній загальноосвітній школі на основі глибокого комплексного критичного аналізу всіх сторін і аспектів її діяльності, з урахуванням прогнозу можливих наслідків нововведень, постає як проблема, що вимагає швидкого осмислення з боку педагогів учених і практиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

6. Вашенко Л. Управління інноваційними процесами. – Директор школи, № 23-24 червень 2007. – С. 3.
7. Грудзінській А. О. Концепція проектно-орієнтованого університету / А. О. Грудзінській // Університетське управління: практика і аналіз. – 2003. – № 3(26). – С. 24-37.
8. Енциклопедія професійної освіти. У 3-х тт. – Т. 1. – С. 341.

Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2008 р.

Олимова М. А. Сетевое образование как инновация в современном управлении.

Анализируется суть и содержание "сетевого образования" как инновации в современном управлении.

Обосновывается необходимость в модернизации организации структур управления.

Рассматривается методология синергетики как способ организации координационного управления.

Осветляется проблема необходимости организации управления инновационными процессами, к которым относится сетевое образование, в современной общеобразовательной школе.

Olimova M. O. Net Education as an Innovation in Modern Management.

Essence and the maintenance of the net education as an innovation in modern management are analyzed.

The necessary of modernization in organization of a management structure is based on. Methodology of synergetic is viewed as a method of organization of the coordination management. The problem of necessary in management organization of innovation processes as a net education in a modern secondary school is viewed.